

America, Europa și Noua Ordine Mondială

Cercul Militar Național
București, 27 septembrie 2004

Suntem martorii apariției unei noi lumi în care peisajul internațional este modelat neîncetat de puternice interese economice și în care națiunile lumii se confruntă cu problema capitală a identității. În acest mediu în rapidă schimbare România se luptă pentru un loc al său. Eliberată de fantomele trecutului, ea trebuie să privească în viitor pentru a înțelege mai bine provocările care o așteaptă, obstacolele pe care le are de depășit.

De aceea, România trebuie, în primul rând, să intre în dialog cu ea însăși. Tranziția la o economie de piață funcțională, democratizarea și configurarea unui cadru instituțional funcțional sunt elemente-cheie care trebuie soluționate. Mai sunt încă destule decizii dificile de luat. În același timp, ca proaspăt membru NATO și ca stat candidat la integrarea în Uniunea Europeană, România trebuie să intre în dialog cu cei pe care i-a ales drept parteneri de destin, pentru a putea contribui la lărgirea spațiului de democrație și prosperitate economică.

1. Adrian Severin, Director Coordonator al Institutului „Ovidiu Șincăi”

Uniunea Europeană are nevoie de o Politică Externă și de Securitate Comună (PESC) coerentă. Procesul de delocalizare a industriei din țările fondatoare în țările nou admise ar putea crea probleme. Tocmai membrii fondatori s-au opus unei politici de integrare în domeniul fiscal.

Lupta pentru resurse este cea care domină politica internațională, Fiecare putere tinde să acționeze unilateral. Numai Uniunea Europeană promovează o abordare multilaterală fiind adevăratul „far călăuzitor” la nivel mondial. Statele Unite se rezumă la o abordare unilaterală contraproductivă.

Statele Unite au fost un campion al domniei legii până când au devenit singura superputere. Puterea lor politică tinde să apună, chiar atunci când puterea lor militară e dominantă. Este inutil, însă, să criticăm America, trebuie să căutăm modalități concrete de a echilibra puterea sa prin intermediul UE.

2. Prof. Dr. Ernst-Otto Czempel, Universitatea din Frankfurt (Germania).

Unipolaritatea și multipolaritatea sunt termeni folosiți în mod conceptual: de exemplu, unilateralitatea ca teorie sau ca fapt . În dezbaterile actuale se consideră că SUA acționează unilateral (ca în cazul Irakului), dar, de fapt ele au acționat multilateral (sub forma unei coaliții).

Cei patru termeni definiții ai discuției pot fi separați în două perechi: unilateralism și multilateralism, atunci când este vorba de strategii și atitudini; unipolarism și multipolarism, care descriu distribuția puterii. În timpul Războiului Rece opoziția dintre Est și Vest a creat un concept nou – bipolarismul (existența a

două blocuri concurente). În 1990 această lume a dispărut, dar întrebarea care persistă este „cum e distribuită puterea astăzi?”. Statele Unite dețin o oarecare hegemonie, dar există și alți centri de putere. E dificil de apreciat dacă este vorba despre o lume multilaterală sau unilaterală. De obicei, unilateralitatea este foarte rară pentru că nici chiar o superputere nu poate acționa de una singură și are nevoie de ajutor. Această atitudine se traduce prin deviza administrației Clinton, „împreună când este posibil, singuri dacă e nevoie”.

Trebuie să distingem între unilateralism și multilateralism. George W. Bush acționează în plan multilateral, dar decide în mod unilateral. În multilateralism, decizia e luată de mai mulți actori, dacă e posibil, cu votul majorității. Unilateralismul este produs de o structurare ierarhică între state, cu un stat puternic în vârf, iar restul urmând decizia acestuia. Multilateralismul este caracterizat de faptul că mai multe state participă la luarea deciziei. Opoziția este similară celei dintre monarhie și democrație. Într-o alianță asimetrică decizia se ia la vârf. Într-o coaliție decizia este rezultatul unei voințe comune a membrilor. Desigur, aceste tipuri sunt ideale și nu pot fi regăsite în realitate.

În cadrul NATO deciziile sunt luate la Washington, deși formal există consultări între toți membrii. În cadrul ONU deciziile sunt luate cu o majoritate de voturi. Există însă și diferențe între marile puteri, membre ale Consiliului de Securitate, care conduc, dar nu domină, și statele mai mici, care domină, dar nu conduc. Prin urmare, diferența dintre cele două tipuri de sisteme este că, în primul există dominație asupra „supușilor”, iar în al doilea există conducere exercitată de parteneri.

Anul 1944 a fost începutul unei perioade de multilateralism. SUA și Marea Britanie au sprijinit formarea unei lumi multipolare prin promovarea Cartei ONU. Sistemele vechi ale alianțelor și echilibrului de putere se dovediseră mult prea amenințătoare și trebuiau înlocuite de un nou concept bazat pe multilateralismul diverselor organizații. Roosevelt și Churchill erau, însă, realiști nu utopici. ONU s-a format puțin cam devreme pentru că în 1945 nu existau condițiile necesare. Declanșarea Războiului Rece a împiedicat realizarea unei lumi multipolare.

De-abia în 1990 condițiile au devenit mai prielnice. În perioada 1945-1990 dorința de hegemonie a celor două blocuri a fost o piedică mult prea puternică. În 1990 noua ordine mondială avea în centru ONU. Acesta era un al doilea val al multilateralismului. Carta de la Paris (1991) a reunit Vestul și Estul prin intermediul OSCE și prin instituționalizarea cooperării între țările membre. Valul respectiv s-a oprit curând, odată cu decizia NATO de a se extinde spre est (1996) și cu intervenția în Kosovo (1999).

Unilateralismul Statelor Unite, bazat pe intervenția militară, a existat și în timpul administrației Clinton. Odată cu venirea la putere a lui George W. Bush, unilateralismul a devenit însă principala strategie, după cum o atestă intervențiile din Afganistan și Irak. Administrația Bush a preferat o coaliție voluntară în Irak pentru a nu fi constrânsă de aliații europeni din cadrul NATO. Nu se știe cât va dura acest nou val de unilateralism.

Anii '90 au marcat o deteriorare a securității internaționale, după cum au arătat-o intervențiile din Bosnia, Kosovo, Afganistan și Irak. Distribuția puterii trebuie, însă,

analizată sub două aspecte: (a) între state și (b) în interiorul statelor. Între state, SUA este puterea dominantă din punct de vedere militar (o forță egală cu a următoarelor nouă puteri luate împreună), fiind singura superputere mondială. Administrația Bush intenționează să mențină această supremație prin orice mijloace, după cum reiese din așa numita „doctrină Bush”. Intervențiile în Afganistan și Irak nu sunt doar efectul lui 11 Septembrie, ci și rezultatul politicii administrației de la Casa Albă. Realizarea Scutului Anti-Rachetă (NMD) reflectă dorința de a menține supremația militară fără precedent a SUA și modul de acțiune unilateral. Totuși, în Irak și Afganistan, SUA au dovedit că nu pot distruge și organizațiile teroriste, doar statele. În anumite țări atacurile sunt inutile (Somalia), ceea ce pune la îndoială eficiența acestei strategii.

China este principalul competitor al SUA din punct de vedere statal (geopolitic). Japonia a înlocuit SUA în zona Pacificului din punct de vedere militar, ceea ce constituie o tendință foarte interesantă. În Africa, Republica Sud-Africană devine cel mai important actor. În America de Sud, Brazilia și Argentina fac jocurile. În Europa, Uniunea Europeană este principalul actor alături de o Rusie slăbită. Vechea Europă începe să se deplaseze către o poziție proprie, concurentă față de SUA, dovadă și preluarea de către UE a unor atribuții NATO de menținere a păcii (Bosnia).

Uniunea Europeană este pe cale să devină mai mult decât o putere regională, adică tinde să fie un singur stat puternic, primul cu o identitate post-națională. De aceea, UE este o alternativă foarte atrăgătoare pentru statele europene mici pentru că le va oferi șansa de a avea un cuvânt în politica internațională. Sperăm că România va adera la UE în 2007 și că va beneficia de pe urma acestui lucru. UE este o organizație multilaterală, dar tinde să devină un „stat multilateral”. Ea nu va încerca să rivalizeze cu SUA, ci va coopera cu ele prin intermediul NATO, însă sub forma unei redistribuiri a puterii în cadrul unei alianțe simetrice.

Statele Unite nu pot beneficia în întregime de forța lor militară pentru a fi un hegemon. În lume există mai mulți poli de putere, avem o lume regionalizată. Statele Unite sunt cea mai mare putere militară, dar din punct de vedere politic se bazează pe ajutorul puterilor regionale. În domeniul armelor de distrugere în masă SUA promovează cooperarea, însă și atacul preventiv (ca în cazul Irakului și, poate, al Iranului). Războiul dintre India și Pakistan este un exemplu periculos în acest context. În cazul Coreii de Nord există un refuz hotărât de a coopera din cauza temerii că Statele Unite ar putea invada țara. Brazilia a făcut pași importanți în direcția producerii de arme nucleare. Sfârșitul cooperării în domeniul limitării armelor nucleare ar putea duce la o nouă perioadă de proliferare nucleară. Armele chimice și biologice reprezintă un pericol și mai mare pentru țările industrializate, dacă statul pierde controlul. Problema dezarmării nu se poate rezolva decât cooperare multilaterală. Intervenția militară nu este exclusă, dar trebuie folosită doar în ultimă instanță.

Lumea actuală este o *poliarhie*, în condițiile existenței mai multor centri de putere (SUA, UE, China). De aceea, Consiliul de Securitate trebuie lărgit și reformat, pentru a unifica reprezentarea Uniunii Europene și a altor actori importanți (Mercosur, ASEAN etc.). O lume multilaterală este preferabilă unei lumi unilaterale.

Din punct de vedere economic, SUA nu domină lumea, există și alți actori semnificativi: Japonia, UE, China. În prezent, dominația economică a devenit chiar mai importantă decât dominația militară. Este mai important să contribuim la

dezvoltarea unei țări decât să o ataci și s-o înfrângi. Utilizarea forței este o soluție simplistă cu rezultate temporare. Este adevărat, însă, că unele guverne sunt mai interesate să ofere arme mai curând decât alimente.

La nivel intern, statul național a suferit și el o schimbare. Noua situație este caracterizată de emanciparea populației de sub autoritatea guvernelor care nu mai au controlul complet asupra societății și a sistemului internațional. Crima organizată și terorismul au devenit noii actori importanți în sistemul internațional. Este nevoie de soluții politice la aceste probleme. Este nevoie de organizații internaționale care să permită participarea tuturor actorilor internaționali.

Dezvoltarea puterii unilaterale a SUA ar duce la reparația vechilor diviziuni geopolitice din trecut pentru că ceilalți actori se vor simți amenințați. Ceea ce se va întâmpla în cazul Rusiei și al Chinei depinde, însă, și de ceea ce se va întâmpla în vest. Lumea de azi este interdependentă și orice aspect are influență asupra întregului sistem. Prin politica lor agresivă, SUA determină înarmarea Coreii de Nord pentru a coopta China în procesul de rezolvare a crizei coreene. Prin extinderea NATO, Rusia a fost exclusă din procesul de cooperare cu restul Europei. În momentul creării unui sistem democratic intern există mai multe șanse pentru un sistem internațional fără violență, prin predominanța „soft power” asupra „hard power”. De aceea, viitorul democrației în Rusia este capital pentru relația Rusiei cu restul lumii.

Criza transatlantică este rezultatul lipsei unei organizații politice internaționale coerente care să rezolve problemele într-o manieră simetrică. Începând cu acordul franco-german din 1962, există o tendință a UE de a se emancipa de sub dominația americană. Acest lucru nu înseamnă o divizare completă, ci o dezvoltare complementară. De fapt, europenii au învățat multilateralismul de la americani, iar acum trebuie să readucă SUA la această abordare. Războiul împotriva terorismului nu trebuie purtat cu mijloace militare, ci cu mijloace care ating sursele sale (conflictul israeliano-palestinian, prezența occidentală în Orientul Mijlociu – percepută ca dominație colonială, distribuția veniturilor în lume – conflictul Nord-Sud). Terorismul nu este o problemă religioasă, ci o problemă exclusiv politică.

3. Gabriel Andreescu, membru fondator al Centrului de Studii Internaționale

În lumea actuală, capacitatea de a crea alianțe este ce mai importantă. Și Statele Unite beneficiază în acest moment de cele mai multe oportunități. România, deși este mai dependentă de alți actori în prezent, are și o influență mai mare în politica internațională prin intermediul NATO. România este un actor important pentru „vecinătatea apropiată” a UE (Ucraina, R. Moldova, Serbia). De asemenea, în relația dintre SUA și Cuba, România poate avea un rol important pentru că are relații privilegiate cu ambele state (cu SUA, în mod strategic, cu Cuba, în mod tradițional), spre deosebire de UE care ignoră această problemă.

4. Ilie Șerbănescu, fost Ministru al Reformei 1998

România a ajuns în NATO într-o perioadă când îndatoririle membrilor au devenit mai mari decât avantajele. De aceea trebuie să răspundem la cinci întrebări capitale:

1. Va reuși SUA să impună *Pax Americana*?

2. Va reuși UE să profite de pe urma extinderii spre est?
3. Va reuși Rusia să își reconstruiască fostul imperiu?
4. Va reuși China să concilieze dezvoltarea economică cu actuala structură politică?
5. Cine se luptă cu terorismul (islamic)?

5. G. Lupeș, Președinte al Asociației de Drept Internațional și Relații Internaționale

Statele Unite sunt o țară în care există domnia legii. În ultimii ani, însă, ele au renunțat la abordarea tradițională ceea ce reprezintă o tendință negativă pentru că nu va aduce rezultatele dorite. Valoarea „*hard power*” este mai mică decât valoarea „*soft power*”, iar SUA nu dețin supremația în ultimul domeniu.

România nu poate supraviețui fără o industrie puternică, doar din turism și agricultură. Trebuie să se adune bani pentru a se dobândi putere. Relația proastă cu vecinii de la est se datorează lipsei de imaginație și sabotează politica „vecinătății apropiate” a UE.

6. Iulian Fota, fost Consilier al Ministrului Apărării Naționale 1996-2000

Criza transatlantică a dus la divizarea Occidentului atât în domeniul normelor cât și a tipurilor de capitalism. Totuși, în prezent, nu există o poziție oficială a UE în legătură cu decuplarea de NATO. În lumea actuală, unilateralismul nu este un fenomen negativ. El aduce un plus de ordine și chiar avantaje (economice) pentru ceilalți actori (China, Rusia).

7. Jonathan Scheele, Șeful Delegației Comisiei Europene în România

Dificultatea României în a se ajusta la schimbările politice internaționale este similară cu problemele SUA de a se adapta la acestea. Puterea militară nu mai poate fi singurul domeniu de interes în politica internațională. Problemele economice, sociale și de mediu tind să acapareze dezbaterile. Problemele intra-statale devin mai importante, în acest moment. Faptul că Uniunea Europeană va deveni primul stat post-național este foarte important pentru noua abordare în politica internațională.